

УДК 631.11.009.12

ФАКТОРИ ТА МЕХАНІЗМИ ПІДВИЩЕННЯ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ АГРАРНИХ ПІДПРИЄМСТВ**Митяй О.В., к.е.н.***Уманський державний педагогічний університет імені Павла Тичини*

В статті розглянуті особливості факторів та механізмів підвищення конкурентоспроможності аграрних підприємств, а також методи державного регулювання. В статті зазначено, що підвищення конкурентоспроможності аграрного сектора України в нових інституціональних умовах державної підтримки сектора, пов'язаних з приєднанням до СОТ, настійно вимагають посилення участі держави в розвитку аграрної ринкової і соціальної інфраструктури. При цьому така підтримка не повинна ігнорувати інтереси середніх і малих по розмірах індивідуальних селянських і фермерських господарств і їх специфічні вимоги до об'єктів ринкової інфраструктури. Проаналізовано, що конкурентоспроможність підприємства визначається дією специфічних чинників, які обумовлюють державну підтримку аграрного виробництва, його сильну залежність від природно-кліматичних умов, ключову роль аграрної продукції в забезпеченні продовольчої безпеки.

Ключові слова: конкурентоспроможність продукції, механізми підвищення конкурентоспроможності, фактори, аграрні підприємства, регулювання цін.

UDC 631.11.009.12

FACTORS AND MECHANISMS OF RAISING COMPETITIVE CAPACITY OF AGRICULTURAL ENTERPRISES**Mityay O., PhD***Uman State Pedagogical University Paul Tychyna, Uman, Ukraine*

The peculiarities of the factors and mechanisms of rising competitive capacity of agricultural enterprises and methods of state regulation have been revealed in the article. The article has stated that rising competitive capacity of the agricultural sector in Ukraine in the new institutional conditions of public sector support, related to the accession to the WTO, strongly requires the strengthening of the state's participation in the development of agricultural market and social infrastructure. In this case, such support should not ignore the interests of small and medium-sized peasant farms and their specific requirements to the objects of market infrastructure. It has been proved that competitive capacity of an enterprise is determined by the influence of specific factors that lead to state support of agricultural production, its strong dependence on climatic conditions, key role of agricultural production in food security ensuring.

Keywords: competitive capacity of production, mechanisms of competitive capacity rising, factors, agrarian enterprises, regulation of prices.

Актуальність проблеми. Україна знаходиться на стадії розвитку ринкового механізму господарювання і адекватного йому державного регулювання, що зв'язано із створенням і вдосконаленням інституціональних основ державної політики забезпечення конкурентоспроможності економіки як на національному, так і на регіональному і секторальних рівнях. В умовах переходу до економіки ринкового типу одного з головних завдань успішного проведення реформ являється державне регулювання усіх соціально-економічних процесів в сільському господарстві і в соціальній сфері регіонів.

Нині невирішене питання про розробку базового документу (доктрини), який би містив стратегічно зважені пріоритети, систему державних регуляторів з урахуванням ринкової орієнтації господарського механізму, а також об'єми ресурсів, необхідних для їх практичного втілення. Від цього залежатимуть місце і роль держави в аграрному секторі економіки, стратегічне бачення сільського господарства і потреба в ресурсах для реалізації наміченого. В аспекті сучасних процесів інтеграції і глобалізації світового простору на перше місце часто виходять питання конкурентоспроможності країни, яка, у свою чергу, багато в чому визначається показниками конкурентоспроможності її регіонів [6].

Конкурентоспроможність як в регіональному розрізі, так і в загальнодержавному, а також методи її виміру на різних етапах економічного циклу вже довгий час знаходяться в центрі уваги економістів і політиків, у зв'язку з тим, що саме від відповідності реальної дійсності параметрів конкурентоспроможності залежить обґрунтованість стратегічних рішень, що приймаються на різних рівнях державної влади [7].

У сучасних соціально-економічних і політичних умовах в нашій країні досить актуальним стає питання про забезпечення збалансованого економічного зростання на основі підвищення конкурентоспроможності регіонів і усунення диспропорцій в їх розвитку з метою посилення конкурентних позицій України в контексті участі в процесах європейської інтеграції, оскільки за кількісними і якісними макроекономічними параметрами наша країна доки значно поступається в розвитку навіть багатьом колишнім республікам СРСР, залишаючись на периферії світового інноваційного процесу.

Зараз аграрне виробництво України переживає глибоку кризу і має свої специфічні риси, зокрема, спад обсягів виробництва, значне дорожчання аграрної продукції, і низька її якість, деградація земель і економічна криза, незадовільний економічний і фінансовий стан більшості агропідприємств. Причиною цієї кризи є диспропорції між цінами на продукцію сільського господарства і промисловості, порушення на розрив зв'язків між окремими ланками господарського комплексу, соціальна напруга [8].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблема конкурентоспроможності досліджується в економічній літературі досить нещодавно. Основоположником сучасної теорії конкуренто-спроможності по праву вважається М. Портер. Базові елементи його концепції викладені в праці «Міжнародна конкуренція» (1990 р.). У вітчизняній економічній літературі до питань теорії і практики забезпечення конкурентоспроможності вчені стали звертатися лише з останнього десятиліття минулого століття. Значний вклад у вивчення проблем конкурентоспроможності внесли В. Андрійчук, О. Барановський, О. Бородіна, І. Гришова, М. Дем'яненко, М. Камлик, В. Кужель, Ю. Луценко, С. Навроцький, М. Малік, С. Осадець, П. Саблук [1-15], Т. Шарова, О. Ширінська та інші.

Результати їх напрацювань стали фундаментальним та вагомим підґрунтям вирішення найактуальніших питань конкурентоспроможності аграрних підприємств. Проте, в роботах цих авторів у рамках поставлених ними завдань розглядалися питання конкурентоспроможності з деякими згадуваннями про фактори підвищення конкурентоспроможності підприємства. Але для прийняття рішень щодо виведення аграрної галузі України необхідно дослідження всебічної оцінки конкурентоспроможності підприємств аграрної галузі на сучасному етапі розвитку економіко-правової держави та за умов трансформаційних процесів.

Метою статті є вивчення особливостей механізмів підвищення конкурентоспроможності аграрних підприємств на внутрішньому і зовнішньому ринках.

Виклад основного матеріалу дослідження. Керуючись принципами системного підходу до концептуального забезпечення державного регулювання аграрного сектора економіки, критерії його ефективності, на наш погляд, треба визначати: по-перше, мірою

досягнення встановлених пріоритетів, які відповідають соціально-економічним потребам товариства і можливостям економіки; по-друге, витратами громадських ресурсів, спрямованих на реалізацію пріоритетних напрямів, порівняно з досягнутими результатами; по-третє, оптимальністю функціонування органів державного регулювання областей, які забезпечують реалізацію пріоритетів, з точки зору максимального використання ними стимулів ринкового механізму.

Державне регулювання економіки в Україні є необхідною умовою забезпечення соціально-економічного розвитку. Світовий досвід свідчить про підвищення ролі держави у функціонуванні національної економіки країн, особливо в період подолання кризових явищ. Саме держава виступає гарантом забезпечення існування свободи конкуренції і розвитку ринкових стосунків. Закономірності функціонування ринкового механізму викликають ряд негативних зовнішніх ефектів, які, передусім, руйнують сам ринковий механізм і конкурентне середовище. Подолання цих наслідків можливе тільки шляхом втручання ззовні, яке може здійснювати держава. Отже, ринок не може виступати єдиним ефективним механізмом регулювання економічних процесів.

Обов'язковими структурними складовими підвищення конкурентоспроможності аграрних підприємств є механізми: державні, ринкові і внутрішньогосподарські (рис.1).

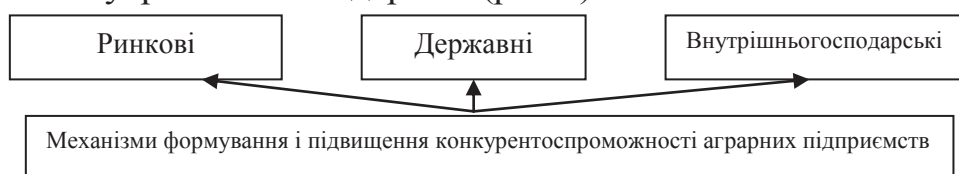

Рис. 1 Класифікація механізмів підвищення конкурентоспроможності аграрних підприємств

Джерело: складено автором на основі аналізу даних [5].

Механізм підвищення конкурентоспроможності аграрних підприємств формується під дією ринкових стосунків при державній підтримці сільськогосподарських товаровиробників і активній соціальній політиці держави. Основною складовою механізму державного регулювання є методи державного регулювання, під якими треба розуміти способи впливу держави через законодавчі, виконавчі органи на сферу підприємництва, інфраструктуру ринку, некомерційний сектор економіки, з метою створення або забезпечення умов їх діяльності [2].

Основними формами впливу держави на рівень підвищення конкурентоспроможності аграрних підприємств є: фінансово-економічна (бюджетно-податкова, кредитно-грошова, цінова), організаційно-адміністративна, правова і соціально-психологічна.

Формування законодавства в аграрній сфері здійснюється в декількох напрямках. Це цілий блок законів, які визначають зміни стосунків відносно власності на землю і на засоби виробництва, починаючи із Земельного кодексу. Сюди ж відноситься ряд законів, які регламентують процеси формування нових форм господарювання на селі, стимулюють розвиток аграрного виробництва, регулюють окремі сфери АПК і види виробництва аграрної продукції, її імпорт і експорт, податки, питання раціонального використання і охорони природних ресурсів, забезпечення економічної безпеки у сфері АПК.

Сучасний стан сільського господарства свідчить про те, що існуюча в нашій країні система заходів регулювання і підтримки галузі вимагає вдосконалення. В умовах централізованої планової економіки, сільське господарство відрізнялося не просто високим рівнем державного втручання, а безпосередньо державним управлінням виробництвом. Держава планувала обсяги виробництва продукції, розподіляла в централізованому порядку фінансові і матеріальні ресурси, закуповувало майже усю зроблену продукцію за фіксованими цінами. В умовах ринкової економіки сільське господарство потребує принципово нової системи державного регулювання, коли діяльність держави інтегрована в механізм ринкової регуляції. Ринковий механізм неможливо вважати досконалим регулятором. Висока економічна ефективність ринкової системи базується на порівняно низькій соціальній ефективності. В той же час, недоліки ринкового регулювання цілком переборні за допомогою втручання держави з урахуванням механізмів саморегуляції ринку [3]. Оптимальне поєднання ринкового і державного регулювання дозволить забезпечити стабільний розвиток агропромислового комплексу, підвищити ефективність функціонування ринку і аграрної продукції.

Державне регулювання сільського господарства розглядається найчастіше як дію з боку держави на систему аграрного підприємництва, що функціонує переважно на ринковій основі із застосуванням методів економічного регулювання (цін, податків, кредитів, мит), а у разі потреби і адміністративних методів управління

сільським господарством (державних замовлень, квот, ліцензій та ін.). Враховуючи, що державне регулювання здійснюється за допомогою використання правового механізму і у відповідних правових формах, до елементів державного регулювання відносять також ухвалення законів і інших нормативних актів, що регулюють аграрні стосунки, здійснення заходів державної підтримки сільського господарства, створення системи і визначення компетенції органів управління в цій сфері [2].

Державне регулювання в агропромисловому комплексі припускає здійснення його переважно економічними методами і включає захист вітчизняного продовольчого ринку від імпорту, а також аграрного сектора від високомонополізованих галузей, що виробляють засоби виробництва для сільського господарства і закупають його продукцію; збереження і вдосконалення функції держави в якості замовника і інвестора стосовно умов перехідного періоду; сприяння розвитку ринкової інфраструктури; підтримка державного сектора АПК; розвиток соціальної сфери села; розвиток аграрної науки і підготовка кадрів для сільського господарства.

У сфері цінової політики повинні діяти принципи вільного ціноутворення у поєднанні з державним регулюванням цін, встановлення гарантованого рівня на закупівлі по держзамовленню, формування цін відповідно до попиту і пропозиції при відносно жорсткому обмеженні тенденцій до їх монополізації. Необхідність державної дії на формування цін на аграрну продукцію пояснюється низьким рівнем цін, їх значною мінливістю і відсутністю паритету цін на аграрну і промислову продукцію. Можна виділити декілька причин стабільного зниження цін на аграрну продукцію [1]:

– «нееластичність» попиту на продовольство по відношенню до попиту на непродовольчі товари, тобто із зростанням доходів населення попит на продовольство росте повільніше, ніж на промислову продукцію. Причина цьому - певна «традиційність» харчування.

– неможливість оперативно реагувати на ринковий попит із-за сезонності виробництва, залежності від природних чинників, інертності або низької мобільності ресурсів.

– велика залежність від інших галузей виробництва, що надають сільському господарству близько 90% необхідних ресурсів. Виробники ресурсів мають можливість диктату цін.

В Україні можна виділити три історичні етапи зміни форм державної дії на ціноутворення (табл.1).

Цінова політика України будуватиметься на принципах вільного ціноутворення, державного контролю і підтримки рівня доходів аграрних виробників, дотримання антимонопольного законодавства.

Таблиця 1 - Регулювання цін на аграрну продукцію в Україні: етапи і методи

Період	Методи цінового регулювання
до 1990г. (період адміністративно-командної економіки)	Штучне заниження цін на аграрну продукцію. Паритет цін періодично відновлювався шляхом списання банківської заборгованості аграрних підприємств, а також виділення дотацій і ресурсів сільському господарству.
1991 -1995 рр.	Вільне ринкове ціноутворення. Фіксація цін на обмежений перелік харчових товарів в короткостроковому періоді. Регулювання цін на аграрну продукцію практично було відсутнє, як наслідок - ціни на основні види агропродукції зросли в 35,5 тис. разів.
з 1996 р.	Розвиток біржового механізму ціноутворення, встановлення «індикативних цін» на основні види с.-г. продукції. Зменшення диспаритету цін між аграрною і промисловою продукцією шляхом списання податкової заборгованості.

Джерело: складено автором на основі [4].

За рахунок низьких цін реалізації на власну продукцію сільське господарство виконує функцію держави відносно здійснення соціального захисту усього населення України. Тому, для протистояння сільського господарства, на наш погляд, необхідно тимчасово ввести державне регулювання цін на основні матеріально-технічні ресурси, яке споживає сільське господарство. З метою протистояння їм необхідно здійснювати кооперацію і інтеграцію з виходом на кінцевий результат виробництва. На сировині треба встановлювати лише розрахункові ціни, а прибуток розподіляти за кінцевими результатами.

Очевидно, що цінова політика в АПК може здійснюватися на основі вільного ціноутворення з об'єднанням його з державним регулюванням і посиленням антимонопольного контролю за цінами на матеріально-технічні ресурси, енергоносії і послуги, які споживає сільське господарство.

Підтримка цін і доходів може здійснюватися через систему відшкодування товаровиробникам різниці між ціною підтримки і фактичною середньоринковою ціною (за умови, якщо вона, нижче ціни підтримки) в межах розміру продукції. Для регулювання цін підтримки і еквівалентних цін, а також доходів товаровиробників доцільно було б створити фонд державної підтримки цін і доходів в АПК і передбачити відповідні засоби в державному і місцевому бюджетах.

Завданням оволодіння ринковим механізмом і методами державного регулювання в умовах ринку відповідатиме принципово нова система управління АПК. У цих цілях доцільно здійснити

переорієнтацію державних функцій від управління підприємствами і галузями до економічного регулювання взаємодії між суб'єктами ринкового господарства. З метою стимулювання розвитку аграрного виробництва і підвищення його економічної ефективності необхідно удосконалити податковий механізм з урахуванням специфіки окремих галузей. Спеціальний податковий режим, як одна з організаційних форм податкового регулювання, має бути побудований так, щоб механізм оподаткування, з одного боку, забезпечував податкові надходження до бюджету, а іншої сторони - стимулював той вид діяльності, який держава вирішила перекласти на особливі умови оподаткування.

В Україні з більшою гостротою, ніж в розвинених країнах, нерозкрите питання державної підтримки аграрного сектора, без підтримки вітчизняного агропромислового виробництва інтеграція в єдину систему світового продовольчого ринку на рівних конкурентних основах відбутися не може. Ось чому наша держава повинна продовжувати і розвивати практику прямого бюджетного фінансування пріоритетних напрямів розвитку аграрного сектора.

Головною метою державної політики в кредитно-фінансовій сфері по підвищенню рівня конкурентоспроможності аграрних підприємств являється вирішення проблеми підвищення кредитоспроможності аграрних підприємств, яке складає основу виробництва продовольства в країні, створення сприятливих умов для залучення ними банківських кредитів і інвестицій. Для цього необхідно створити фінансово-кредитний механізм, адекватний сучасним умовам і цілям підвищення рівня конкурентоспроможності підприємств.

Різновидом довгострокового кредиту, який надається в натуральній формі і погашається на виплат, є лізинг. Він є надійним і зручним як для товаровиробника, так і для держави, засобом захисту інвестицій в АПК, який забезпечує стабілізацію продовольчого ринку.

Законодавча база України [9,10] передбачає створення державного лізингового фонду і використання його засобів на придбання вітчизняної сільськогосподарської техніки на умовах платності і повернення. Створення державного фонду кредитної підтримки підприємств АПК, впровадження механізмів здешевлення кредитів за рахунок компенсації комерційної ставки за кредитами, розробка стратегії і механізмів управління ризиками в агропромисловому комплексі дозволить направити фінансові ресурси на технічне переоснащення аграрного сектора [7].

Державне регулювання АПК обов'язково включає і зовнішньоекономічний напрям. Воно в якості одного з найважливіших завдань має захист вітчизняного сільського господарства. Міра і форми зовнішньоторговельного захисту і аграрного протекціонізму повинні залежати від стану сільськогосподарського виробництва і ринку по окремих товарах і товарних групах, від насичення ринку і конкурентоспроможності вітчизняної продукції.

У цій проблемі, окрім сільськогосподарських товаровиробників, є і інша сторона - споживачі, інтереси яких далеко не завжди і не у всьому співпадають з інтересами вітчизняних товаровиробників. Це означає, що характер і рівень аграрного протекціонізму повинні носити компромісний характер, будучи результатом обліку багатьох різноспрямованих сил.

У зв'язку зі змінами в соціально-економічній структурі сільського господарства (падінням виробництва і підвищенням виробництва, і частки у валовій аграрній продукції господарств населення), вимагається більшу увагу приділити індивідуальному сектору аграрної економіки. Підтримку господарств населення слід висунути в число пріоритетних завдань аграрної політики саме зараз, коли виробництво у великих аграрних підприємствах падає, а селянські господарства і їх асоціації організаційно не зміцніли і не отримали скільки-небудь вагомого розвитку з точки зору їх вкладу в продовольче забезпечення країни.

Особливим напрямом будь-якого аграрного реформування, його центральною ланкою є земельна реформа. Земля знаходиться в державній, колективній і приватній формах власності. У земельній політиці держави особливе місце має бути приділене розвитку орендних стосунків, які дозволяють найбільш простим способом і у відносно короткі терміни оптимізувати співвідношення між землею, виробничими фондами і робочою силою, полегшити і здешевити процес концентрації землі в межах, необхідних для ефективного господарювання.

Для того, щоб запобігти можливим негативним наслідкам розширення обороту землі, потрібне законодавче закріплення положень про право придбання сільгоспугідь тільки особами, що зобов'язалися використати землю для сільськогосподарського виробництва, до того ж мають спеціальну освіту, досвід практичної роботи в сільському господарстві, а також зафіксувати право вилучення невживаних сільгоспугідь у їх власників з передачею земель до резервних фондів держави або органам сільського самоврядування.

Одному з невідкладних завдань на макрорівні повинна стати розробка програми «Підвищення родючості ґрунтів», поставленої на законодавчу основу і фінансованої з державного бюджету. Аграрний протекціонізм потрібно застосовувати для ліквідації диспаритету цін, послаблення монополізму, для захисту сільськогосподарських товаровиробників від нерегульованого імпорту. Окрім цього важливо використати коопераційні і інтеграційні можливості підприємств аграрної сфери. Доцільне введення захищеного бюджетного фінансування і дослідно-виробничих господарств, що визначають розвиток біотехнології, генної інженерії, виведення нових сортів і порід тварин.

Найважливішим принципом державного регулювання на перехідному етапі є забезпечення взаємовигідного обміну між сільським господарством і галузями, що виробляють засоби виробництва. В процесі реформування держава не змогла стримати зростання цін і тарифів в таких високо-монопольованих галузях, як сільськогосподарське машинобудування, нафтопереробка, електроенергетика та ін. Темпи зростання цін і тарифів в цих галузях були набагато вищі, ніж темпи зростання закупівельних цін на аграрну продукцію.

У державному регулюванні має потребу і реалізація продукції сільського господарства. Для виробника продукції труднощі реалізації пов'язані з її неконкурентоспроможністю, високою собівартістю, низькою якістю і відсутністю професійної маркетингової служби. З боку споживача в особі населення проблема збуту ускладнюється його невисоким платоспроможним попитом (нерідко низькою і нечасто виплачуваною зарплатою). Проблема реалізації в сучасних умовах не має однозначного рішення і вимагає комплексного підходу, що включає гарантії, стимули і правовий захист для виробників продовольства, створення централізованої маркетингової служби по збуту продукції та інше.

Ефективність внутрішньогосподарського економічного механізму в сільському господарстві визначається сукупністю форм і методів впливу на економічні інтереси товаровиробників з метою мотивації праці працівників, їх виробничої і інвестиційної діяльності. Проте економічні перетворення, що відбуваються, ставлять нові завдання для вирішення проблеми підвищення ефективності функціонування аграрних підприємств і адаптації до сучасних умов господарювання. Окремі елементи внутрішньогосподарського механізму, вживані аграрними

організаціями нині, не досить ефективні і не повною мірою спрямовані на поліпшення їх фінансового стану. Внаслідок цього аграрним підприємствам необхідно розвивати і удосконалювати внутрішньогосподарський механізм, забезпечуючи економічну стійкість і незалежність від різних зовнішніх умов.

Вчені вважають, що залежно від того, на скільки підприємства впливають на фактори виробництва, їх можна розділити на три групи: внутрішні чинники підприємства; мікро-середовище і макро-середовище (рис.2).

Рис. 2 Класифікація факторів, що впливають на підвищення конкурентоспроможності аграрних підприємств

Джерело: складено автором на основі аналізу даних [4, с.129-133]

Висновки і перспективи подальших досліджень. Підводячи підсумок, слід зазначити, що підвищення конкурентоспроможності аграрного сектора України в нових інституціональних умовах державної підтримки сектора, пов'язаних з приєднанням до СОТ, настійно вимагають посилення участі держави в розвитку аграрної ринкової і соціальної інфраструктури. При цьому така підтримка не повинна ігнорувати інтереси середніх і малих по розмірах індивідуальних селянських і фермерських господарств і їх специфічні вимоги до об'єктів ринкової інфраструктури. Конкурентоспроможність підприємства визначається дією специфічних чинників, які обумовлюють державну підтримку аграрного виробництва, його сильну залежність від природно-кліматичних умов, ключову роль аграрної продукції в забезпеченні продовольчої безпеки.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ :

1. Гришова И.Ю. Анализ рынка птицеводства в контексте конкурентоспособности пищевой промышленности Украины / И.Ю. Гришова // Актуальные проблемы экономики и управления. – 2014. – Вып. 3. – С. 53-60.
2. Державне регулювання економіки / [Михасюк И., Мірошник А., Крупка М., Запоруки З.]. - К.: Атіка, Ельга-Н, 2012. - 529 с.
3. Зінов'єв Ф. В. Формування ефективних механізмів господарювання в агропромисловому комплексі / Зінов'єв Ф. В. // Київ, 2010. - 260 с.
4. Клочко В. М. Організаційно-економічний механізм підвищення конкурентоспроможності продукції молокопродуктивного підкомплексу АПК / Клочко В. М. // Економіка АПК. - 2013. - №10. - с.129-133.
5. Кужель В.В. Класифікація вимірів впливу соціальної відповідальності бізнесу на економічні процеси агропродовольчої сфери / В.В. Кужель // Інноваційна економіка. – 2014. – №3(52). – С. 107-113.
6. Митяй О.В. Аналітична оцінка функціонування харчових підприємств як аспект конкурентоспроможності АПК України / О.В. Митяй // Науково-виробничий журнал «Інноваційна економіка». – 2015. – №3 (58). – С. 21-24.
7. Митяй О.В. Кластеризація як механізм підвищення конкурентоспроможності аграрної економіки /О.В. Митяй // Економічний форум – 2015.– № 3.– С. 46-53.
8. Mityay O. Ukraine's positions in international ratings evaluation as a factor of its competitiveness/ I. Gryshova, I. Kryukova, O. Mityay // Економічний часопис-XXI. – 2015. – № 5-6. – С. 24–27.
9. Про лізинг. Закон України від 16.12.1997 р., № 723/ 97-ВР // Голос України. - 13 січня 1998 р. - №5(1755) .- С. 11-12.
10. Постанова Кабінету Міністрів України «Про порядок використання засобів державного бюджету, які спрямовуються на придбання вітчизняної техніки і устаткування для агропромислового комплексу на умовах фінансового лізингу і заходу по операціях фінансового лізингу» від 10.12.2003, № 1904.
11. Россоха В. В. Фінансове забезпечення підвищення потенціалу підприємств АПК / Россоха В. В. // Сучасні проблеми економіки сільського господарства і АПК. - Суми: СНАУ, 2013. -Ч. 1. - С. 106-119.